

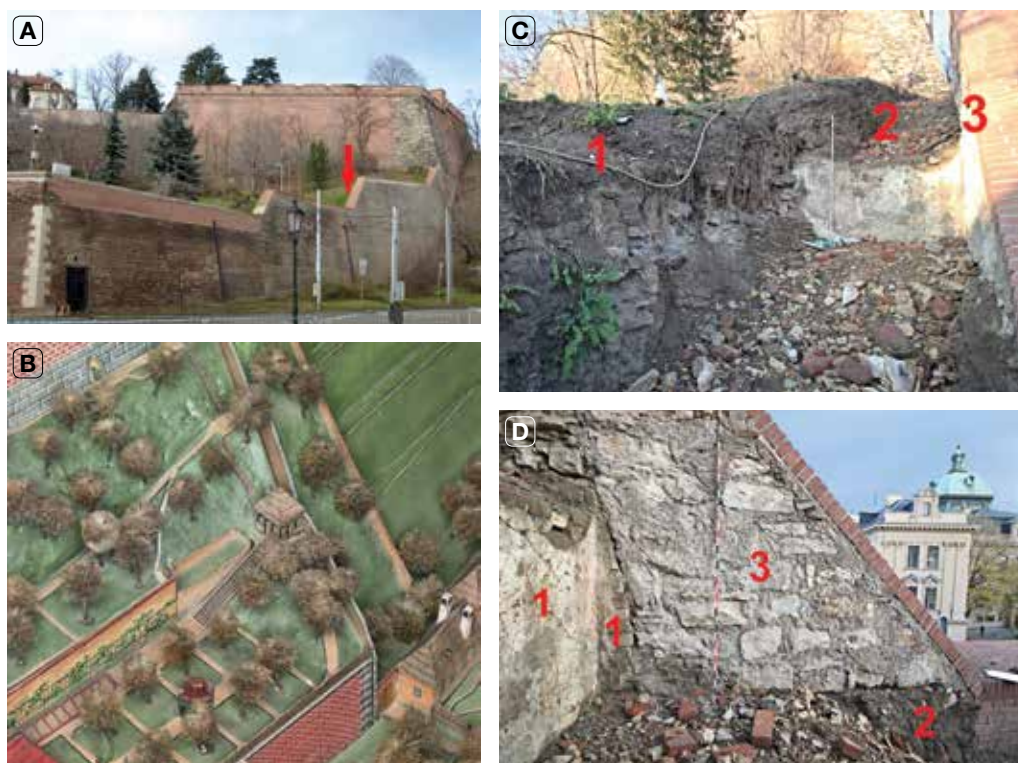
STAVEBNĚHISTORICKÉ A OPERATIVNÍ PRŮZKUMY A DOKUMENTACE PROVEDENÉ NPÚ V PRAZE V ROCE 2020

Provádění operativních průzkumů a dokumentace (OPD) představuje hlavní náplň činnosti skupiny pro výzkum, průzkum a dokumentaci (Kateřina Knotová, Anna Piskáčková). Na provádění OPD se podíleli také další kolegové z odboru evidence, dokumentace a IS (Ladislav Bartoš, Kristýna Kalousková, Lenka Kovářová). Výrazný je i podíl kolegů z odboru archeologie (Matouš Semerád, Miroslav Kovář). Nálezové zprávy z níže uvedených akcí OPD jsou uloženy v dokumentačním fondu pracoviště.

Praha 1-Hradčany, býv. čp. 132, U Bruských kasáren, fragmenty objektů v areálu býv. Bruských kasáren, bastion XIX, ppč. 698, 699/1, 703

Zpracovatel: Ing. arch. Kateřina Knotová

Při opravě koruny hradební zdi jižního líce bastionu XIX (obr. 1A) byly odhaleny fragmenty zdiva malého zděného objektu (obr. 1C), jehož východní stěna je součástí hradební zdi (obr. 1D). Z dostupných ikonografických pramenů zobrazují objekt pouze Hergetův plán (1791) a Langweilův model Prahy (1826–1837). Plány barokního opevnění ani plány areálu Bruských kasáren, které v prostoru bastionu sídlily do roku 1928, zde žádný objekt nezachycují. Na Langweilově modelu (obr. 1B) je na rozhraní dvou výškově rozdílných zahrad na nižší terase bastionu evidentně zobrazen dřevěný altánek na čtvercovém půdorysu, se stanovou stříškou pokrytou šindeli. Na Hergetově plánu je zobrazen malý objekt čtvercového půdorysu v těsné blízkosti hradby. Předpokládáme, že dřevěný altánek byl později nahrazen zděným objektem obdobných rozměrů (cca 2 × 2 m), přičemž jeho východní obvodová stěna lícovala s korunou hradební zdi a nejspíše ji (částečně) převyšovala. Objekt zanikl snad již před polovinou 19. století, kdy byla při opravě kurtiny XIX-XX kolem roku 1850 navýšena koruna hradební zdi asi o 1,2 m. Stavební plány objekt nezachycují.

Obr. 1. Praha 1-Hradčany, býv. čp. 132, U Bruských kasáren. **A** – jižní čelo dolní terasy XIX. bastionu s vyznačením polohy fragmentů zdiva objektu (foto K. Knotová, 2021); **B** – zahrady na spodní terase bastionu XIX s dřevěným altánkem při vnitřní straně jižního čela bastionu na Langweilově modelu Prahy z let 1826–1837 (foto © Muzeum hl. města Prahy a KIT digital Czech, a. s., 2007); **C** – odhalené fragmenty zdi objektu od jihu: **1** – jižní obvodová zeď v řezu; **2** – severní zeď v pohledu; **3** – východní zeď v mase hradební zdi od severozápadu: **1** – fragment zdiva domku; **2** – násyp pod negativem podlahy, **3** – nádezdávka hradební zdi (foto K. Knotová, 2019).

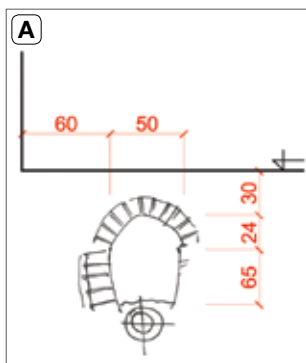
Praha 1-Hradčany, čp. 174, Loretánská 3, odvodňovací stoka ve dvoře

Zpracovatel: Ing. arch. Kateřina Knotová

Průzkum identifikoval fragment starého odvodňovacího – dešťového a kanalizačního – a odvětrávacího systému na Hradčanech. V severovýchodním koutě dvora (obr. 2B) byl při výkopu

pro dešťový svod v líci základového zdiva levého, východního bočního křídla nalezen fragment vejčité stoky. Její těleso bylo přerušeno již při dřívějších stavebních pracích na vedení vodovodního a kanalizačního potrubí ve dvoře. Ubouraný líc stoky byl zarovnan s lícem fasády dvorního křídla (obr. 2D).

Osa stoky se nachází 85 cm od kouta dvora, vrchol klenby stoky je asi 30 cm pod úrovní dvora. Stoka o rozměrech 50 × cca 115 cm (obr. 2A) je vyzděná z cihel (29 × 14 × 6,5 cm), korytko (dolní část stoky od paty klenby) je opatřeno tvrdou vymazávkou (obr. 2C). Dno stoky je ubouráno a na toto místo je vložena kameninová kanalizační roura zasypaná hlínou. Délka klenby byla pomocí skládacího metru zjištěna v délce 2,6+ m. Stoka se svažuje mírně směrem do dvora, tj. západním směrem.

Obr. 2. Praha 1-Hradčany, čp. 174, Loretská 3. **A** – měřená skica stoky; **B** – výkop se stokou v základovém zdivu východního dvorního křídla, pohled od západu; **C** – pohled do stoky od západu, po stranách (šipkami) viditelná vymazávka korytky, vzadu zával; **D** – řez fragmentem stoky v líci fasády od západu, vlevo patrná spára (šipkou) po druhotném vestavění stoky do zdiva (foto a kresba K. Knotová, 2020).

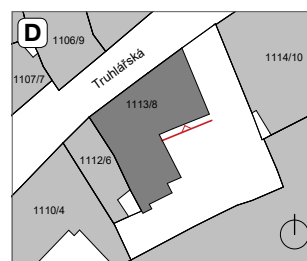
Praha 1-Nové Město, čp. 1113, Truhlářská 8, jihovýchodní dvorní fasáda

Zpracovatel: Ing. arch. Anna Piskáčková

Spolupráce: doc. Ing. Michael Rykl, Ph.D. (terénní průzkum a interpretace nálezů), Mgr. Kristýna Kalousková (rešerše literatury a pramenů), Mgr. Lenka Kovářová (terénní průzkum, fotodokumentace), Ing. arch. Matouš Semerád (terénní průzkum a interpretace nálezů, zpracování fotoplánu), Ing. arch. Ladislav Bartoš (terénní průzkum a interpretace nálezů)

Oprava městského domu, v němž se nacházela na konci 18. a v 19. století také toleranční modlitebna, probíhala od r. 2019 do r. 2021 (obr. 3C, D). V červenci 2020 byla částečně sejmuta barokní plenta v úrovni patra na jihovýchodní fasádě ve dvoře. Odhalená nálezová situace byla dobře přístupná z nově vystavěné lávky. Autoři staršího průzkumu SÚRPMO předpokládali, že dům od doby barokní nebyl výrazně přestavěn, ale že v sobě ukrývá starší renesanční a gotické konstrukce, což se při průzkumu potvrdilo.

Na zkoumané části fasády byly objeveny plenty a okenní otvory několika stavebních fází (obr. 3A, B). Nejzajímavější jsou však fragmenty dvou okenních otvorů v kamenném zdivu. Oba jsou vyzděny stejným způsobem, mají niky otevírající se směrem do exteriéru s kamennými špaletami a kamennými segmentovými oblouky. Oba okenní otvory vznikly v době výstavby stěny, ale nalézají se v různých výškových úrovních. Podle všeho se jedná o sestavu oken gotické světnice. Místnost pod světnicí byla podle nálezů v interiéru původně plochostropá, později zaklenutá. V násypu klenby byly nalezeny kusy hlíněné omazávky se slámou, která s největší pravděpodobností tvořila izolační vrstvu kolem výdřevy světnice. Zda se zachovaly otisky výdřevy na stěnách v interiéru, nevíme, protože omítky zde nebyly plošně snímány. V násypu byl také

Obr. 3. Praha 1–Nové Město, čp. 1113, Truhlářská 8.

A – rekonstrukce sestavy okenních otvorů gotické světnice a omítkových úprav, **červeně** – viditelný rozsah dochovaného zdiva z doby gotiky 1; **fialově** – fragmenty omítek z téže doby (kresba A. Piskáčková, 2020);

B – analytický výkres; legenda: **červeně** – gotika 1 (asi 14.–15. století) – opukové zdivo a ozdobně členěná omítka; gotika 2 – pouze menší omítkové úpravy; **fialově** – gotika 3 (pozdní gotika 15.–16. století) – zazdívká oken světnice a sjednocující omítka s šedým povrchem; **modře** – renesance (16.–17. století) – fragment okenního otvoru a plenty; **světle hnědě** – baroko 1 – omítková plenta tl. min. 5 cm, v levé části fasády sružené okno s omítkovou šambránou a prasklinou znečištěnou od sazí; **okrově** – po baroku 1 – prolomení středního a pravého okenního otvoru; následují další dílčí úpravy fasády (foto, kresba a analýza A. Piskáčková, 2020);

C – pohled na dům z ulice;
D – zkoumaná fasáda v současné katastrální mapě – **červeně**;
E – fragment okenního otvoru z doby výstavby stěny ve spodní výškové úrovni (foto L. Kovářová, 2020).

nalezen fragment kachle s výjevem Klanění sv. Tří králů datovaný podle analogie do 2. poloviny 15. až na počátek 16. století. Díky nálezů bylo potvrzeno, že dům byl už v době gotické aspoň zčásti patrový. Fasáda směrem do dvora byla navíc nákladně řešena. Kolem obou otvorů byly evidovány fragmenty vystupující omítkové pasparty a v ploše fasády se nacházelo iluzivní kvádrování. Tato úprava dovolila zařadit vznik fasády do období vrcholné gotiky (14.–15. století). Na základě nálezů byly vytvořeny dvě varianty možného vzhledu fasády, přičemž se kloníme ke druhé variantě světnice se symetrickou sestavou pěti oken (obr. 3A). Výkres této varianty byl také doplněn o možný vzhled omítkových úprav.

V dalším vývoji byly oba nalezené gotické otvory zazděny a celá fasáda byla sjednocena hrubě nahozenou omítkou s šedým povrchem. Předpokládáme, že okenní otvory světnice, které nebyly zazděny, mohly v této době nadále prosvětlovat její prostor; doklady o jiných okenních otvorech z doby zazdívky nalezených fragmentů původních oken nemáme.

V další fázi byla střední část fasády probourána rozměrným oknem a opatřena slabší plentou. V interiéru došlo k zaklenutí spodní místnosti a ke zrušení výdřevy a omazávky světnice. Její podlaha byla oproti staršímu stavu zvýšena.

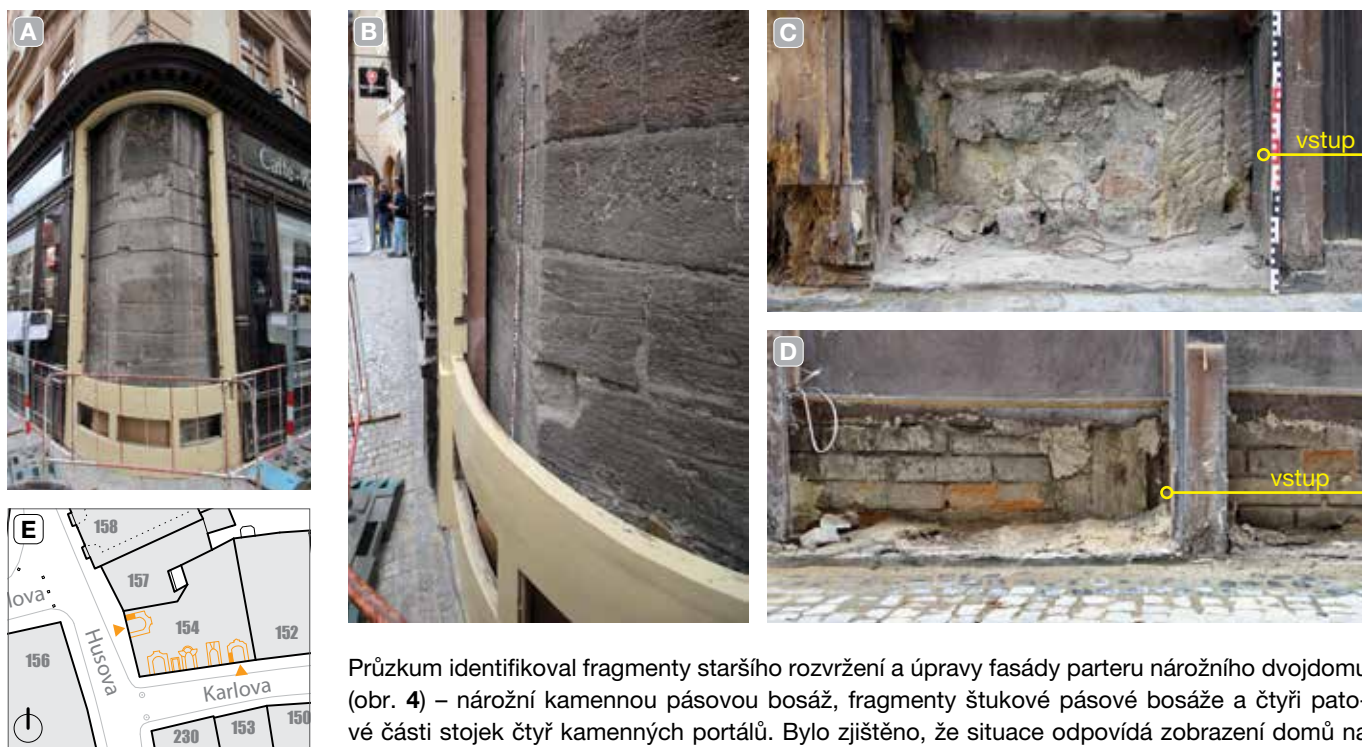
Následně už byla fasáda překryta tlustou omítkovou plentou. V levé části fasády bylo zbudováno sdružené okno s ozdobnou omítkovou šambránou a parapetem. Na šambráně se nalézá prasklina špinavá od sazí. Plenta pochází nejspíše z období mezi léty 1686–1689, kdy měla být budována plenta na hlavní severozápadní fasádě. Roku 1689 v celé ulici hořelo. Dům čp. 1113 tehdy přišel pouze o střechu, jak dokládá dendrochronologické datování krovu a stropních konstrukcí. Hmota celého domu však byla ustálena už v době před požárem a takto se zachovala dodnes.

V době po požáru byly do fasády proraženy dosud dochované okenní otvory. Následovaly už pouze dílčí úpravy.

Během oprav v domě proběhla řada dalších operativních průzkumů, které budou dále zpracovávány. Závěry z průzkumu černé kuchyně byly prezentovány v příspěvku na konferenci Svorník v roce 2021 a budou publikovány ve sborníku z této konference.

Praha 1-Staré Město, čp. 154, Karlova 17/Husova 16, fragmenty fasády a portálů v parteru

Zpracovatel: Ing. arch. Kateřina Knotová

Obr. 4. Praha 1-Staré Město čp. 154, Karlova 17 / Husova 16. **A** – odhalené nároží domu (foto K. Knotová, 2019); **B** – detail provozem poškozeného nároží; **C** – portál v Husově ulici, levá stojka zřejmě s lokální opravou, líc stojky pod výkladcem přitesán; **D** – východní portál v Karlově ulici, levá stojka s polodrážkou a trnem závěsu, líc stojky pod výkladcem přitesán (foto K. Knotová, 2020); **žlutě** část prostoru bývalých vstupů; **E** – půdorysné schéma portálů.

Průzkum identifikoval fragmenty staršího rozvržení a úpravy fasády parteru nárožního dvojdomu (obr. 4) – nárožní kamennou pásovou bosáž, fragmenty štukové pásové bosáže a čtyři patové části stojek čtyř kamenných portálů. Bylo zjištěno, že situace odpovídá zobrazení domů na Langweilově modelu.

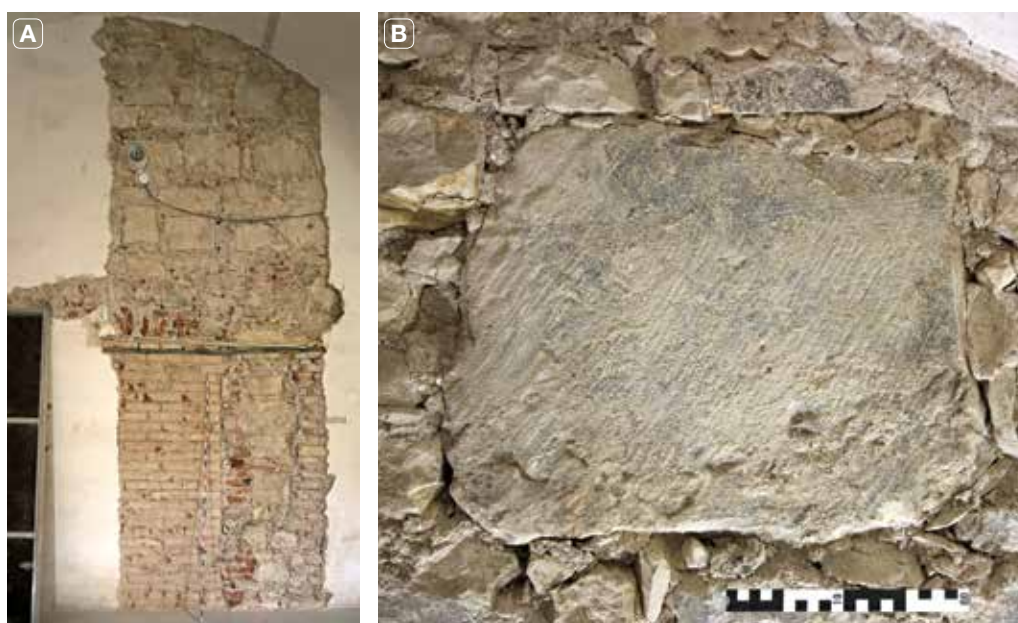
Při odstranění nárožního panelu dřevěného obložení bylo viditelné kamenné bosování zkosného nároží – v dolní partii z pískovcových kvádrů, horní partie v omítkě. Nahoře pravděpodobně odtesaný náběh okosení nároží, částečně nahrubo omítnuto (obr. 4A, B). Při odstranění dřevěných panelů soklu výkladců byly na několika místech zaznamenány kamenné stojky ostění portálů, někde i s otvory pro osazení závěsů (obr. 4C, D, E). Portály podle všeho přestaly sloužit při zřízení výkladců a jejich líc byl pod nimi přitesán. Původně dva gotické domy, renesančně přestavěné, byly jako třípatrové spojeny v roce 1880. Lze uvažovat, že dřevěné výkladce, které mají novorenesanční dekor (kanelované sloupky s volutovými hlavicemi, rostlinné motivy ve vlysu a na architrávu), vznikly při úpravě fasády v době spojení obou domů v roce 1880.

Praha 1-Staré Město, čp. 234, klášter dominikánů, náleзовé situace v severozápadní části areálu kláštera

Zpracovatel: Ing. arch. Ladislav Bartoš

Operativní průzkum byl zaměřen na dokumentaci demolovaných úseků zdiva a kleneb v průběhu dílčí přestavby v SZ části klášterního areálu, spojené s vytvořením nového vstupu a výtahu (obr. 5) spojujícího všechny výškové úrovně. Terénní dokumentace probíhala v roce 2017, zpracování náleзовé zprávy v roce 2020.

Byla dokumentována zdiva z doby výstavby kláštera, převážně smíšeného charakteru – zdiva z lomové opuky s příměsí cihel a s pozdějšími cihlovými zazdívkami. Klenby byly cihlové. Zatímco přízemí a 1. patro je klenuté, 2. patro je plochostropé, původně s viditelnými trémovými stropy s překládaným záklopem. Ve zdivu byly zjištěny druhotně užitě prvky – kamenné články s opracováním středověkého charakteru, vysoké gotické cihly, pálené dlaždice. Dubová táhla nalezená v podlaže chodby nad klenbou 1. patra byla dendrochronologicky datována do roku 1671/1672. Do tohoto období tedy podle všeho spadá i výstavba této části klášterního areálu.

Obr. 5. Praha 1-Staré Město, čp. 234, Jalovcová 2, klášter dominikánů. **A** – severní stěna ambitu, část západního pole v místě vložení výtahu, sonda odhalující zdivo před jeho vybouráním; **B** – kamenný článek ve zdivu (foto L. Bartoš, 2017).

Praha 1-Staré Město, Betlémská kaple, čp. 255, Betlémské náměstí 4, sokl západní fasády

Zpracovatel: Ing. arch. Anna Piskáčková

Spolupráce: Ing. arch. Kateřina Knotová (terénní průzkum a dokumentace nálezů)

V listopadu roku 2020 proběhla oprava západní fasády Betlémské kaple (obr. 6A), přičemž bylo odhaleno především zdivo v soklové části celé fasády (obr. 6B), která byla ručně zaměřena.

Při srovnání se zaměřením v průzkumu SÚRPMO z 60. let lze vidět několik odlišností. Především v jižní části stěny byly odbourány části mladších přízdívek. Jejich bližší charakter neznáme. Ze severnější přízdívky zůstal polopilíř podpírající oblouk s chodbou mezi kaplí a domem čp. 254. Z jižní přízdívky byl zachován šikmý opěrák zcela na jihu západní fasády. Naopak v severní části fasády pod velkým hrotitým oknem se nacházejí dva malé šikmé opěráky. Ty nejsou v průzkumu z 60. let zakresleny (i když zde může jít pouze o zjednodušení odpovídající měřítku výkresu 1:200) (obr. 6C).

Podle průzkumu SÚRPMO jsou všechny konstrukce (pilíře a přízdívky) před fasádou mladší než zdivo samotné obvodové stěny. To mohlo být potvrzeno alespoň v případě šikmého opěráku zcela na jižním konci stěny. Bohužel charakter zdiva samotné obvodové stěny byl pozorován pouze na jeho nepatrném úseku, protože stěna byla před detailním průzkumem omítnuta. Z fotografií pořízených při snímání soklové omítky ještě před nahozením lze vyčíst, že stejně jako zdivo severního opěrného pilíře, je zdivo západní obvodové stěny kaple převážně z lomového kamene,

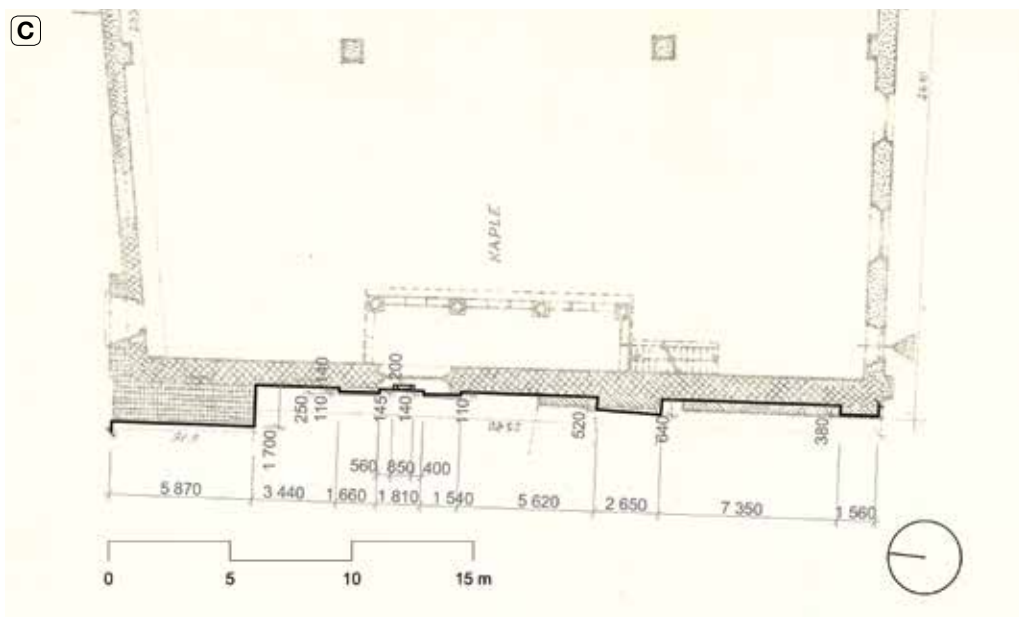
Obr. 6. Praha 1-Staré Město, Betlémská kaple, čp. 255.

A – západní fasáda od severozápadu (foto K. Knotová, 2021);

B – západní fasáda od jihozápadu v době detailního průzkumu (foto A. Piskáčková, listopad 2020);

C – půdorysné zaměření západní obvodové stěny kaple v roce 2020 (**černě**) a jeho srovnání s plánem SÚRPMO 1961 – Jaroslav Vajdiš (A. Piskáčková, 2021);

D – detail obdélného okenního otvoru v severní části západní fasády, je zde jasně patrný rozdíl mezi původními částmi ostění (levá stojka a spodní část pravé) a částmi vyměněnými (horní část pravé stojky a dělicí kříž). (Foto A. Piskáčková, 2020.)

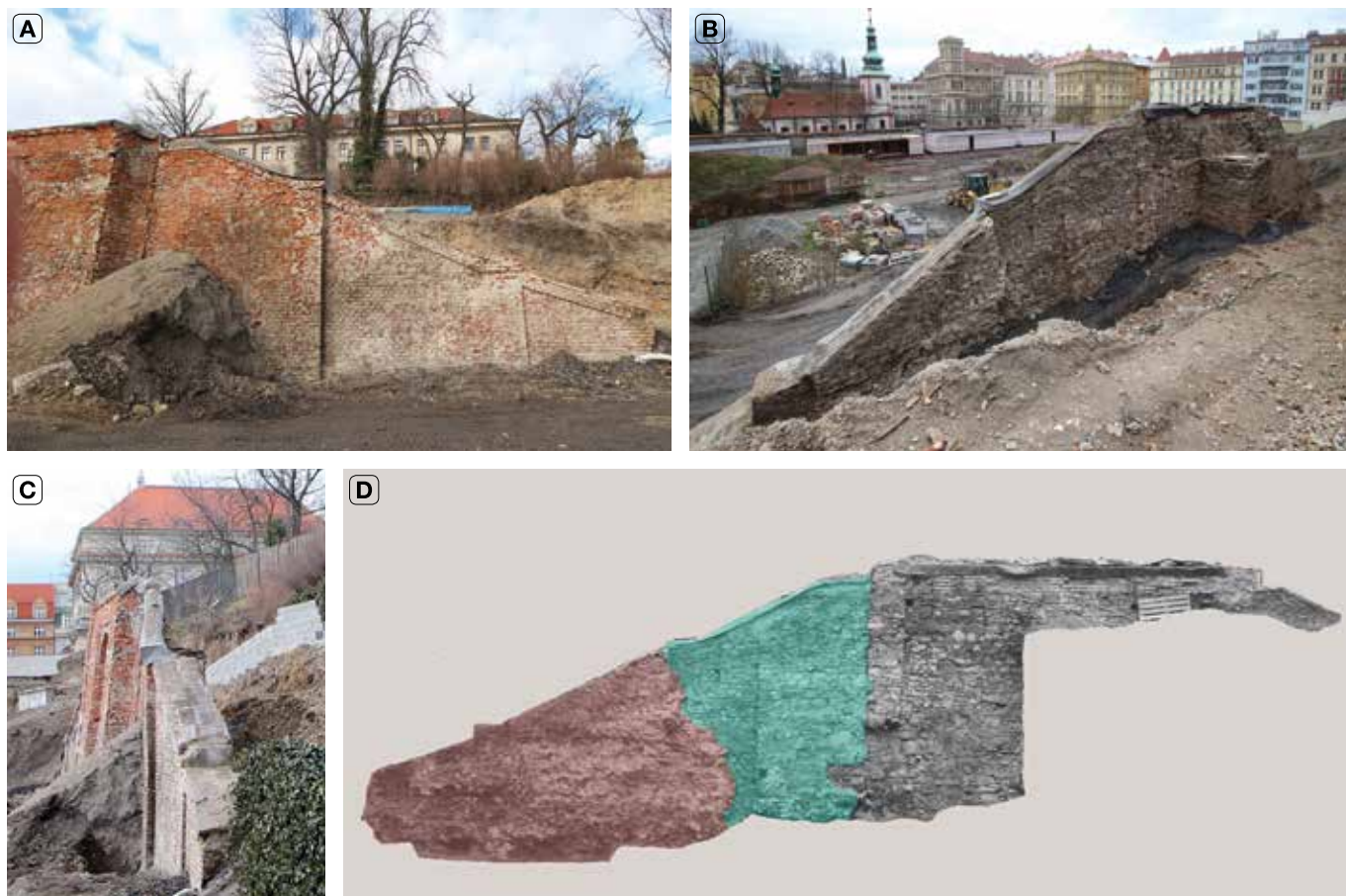
líc zdiva byl na některých úsecích opravován cihlami. Za zmínku stojí také tloušťka omítky, která dosahovala po celé délce odhaleného soklu kolem 10 cm a patrně pochází z doby rekonstrukce kaple v 50. letech 20. století. Starší omítky nebyly nikde nalezeny.

Při průzkumu byly revidovány informace o gotických okenních otvorech – o dvou obdélných oknech a o středním rozměrném okenním otvoru s lomeným obloukem. U všech tří okenních otvorů se zachovaly kamenné články gotických ostění, které byly doplněny patrně při rekonstrukci kaple (obr. 6D).

Praha 2-Nové Město, klášter Na Slovanech (Emauzy), jižní zahrada, ppč. 1237/1, rub opěrné zdi

Zpracovatel: Ing. arch. Kateřina Knotová

Cihelná opěrná zeď o sedmi polích oddělených cihelnými pilíři je situována v jižním svahu pod klášterem a je pohledově orientovaná k jihu, do zahrady. Předsazené a nejvyšší střední pole obdélného tvaru je akcentováno půleliptickou nikou s konchou. Směrem k oběma koncům se zeď v každém poli šikmo snižuje a v krajních polích je ukončena pilíři. V této fázi průzkumu jsme měli možnost analyzovat rub zdi (obr. 7B) v téměř celém jeho rozsahu, což nám umožnilo zpřesnit poznání o stavebním vývoji. Výstavbu zdi jsme již dříve¹ datovali do 2. poloviny 60. let 17. století.

Byly jasně identifikovány dvě opravy, resp. přestavby východního křídla zdi (obr. 7D). První se týkala zřejmě všech tří bočních polí, druhá pak dvou krajních bočních polí. Jako první byla přezděna zřejmě všechna tři boční pole, a to zašmorcováním do ponechané části původního pilíře. Důvodem mohlo být vyklonění zdi dopředu. Možné vodítko pro dataci této opravy nám poskytuje Huberův perspektivní plán Prahy z roku 1769, který zobrazuje překvapivě takový detail, jako je pobožené východní křídlo zdi. Je tedy možné, že zeď byla opravována už ve 2. polovině 18. století.

Druhá identifikovaná přestavba se týkala jen dvou krajních polí (obr. 7B, C). Pole získala lehce odlišné proporce, líc byl vyzděn v prudším sklonu a bylo použito modernějšího formátu cihel. Jejich větší výška je viditelná i pouhým okem. Podobně nápadná je i odlišná – vazáková – vazba. Hypoteticky můžeme první identifikovanou přestavbu také ztotožnit s výstavbou teras v jižní zahradě a schodiště při rubu východního křídla zdi podle plánu z roku 1880. Můžeme vyslovit hypotézu, že první identifikovaná úprava mohla být právě tou, která schodiště zřídila, a druhá úprava pak tou, která schodiště zrušila.

Obr. 7. Praha 2-Nové Město, klášter Na Slovanech (Emauzy), jižní zahrada. **A** – východní křídlo, odlišný charakter dvou krajních polí východního křídla; **B** – rub opěrné zdi, v pozadí dolní část zahrady (foto K. Knotová, 2020); **C** – na pohledu od východu je dobře zřetelný odlišný sklon krajních polí východního křídla (foto K. Knotová, 2020); **D** – rub východního křídla opěrné zdi; **šedě** – nejstarší část, **modře** – první přestavba, **červeně** – mladší přestavba (fotoplán M. Semerád, 2020).

¹ *Stavebněhistorické a operativní průzkumy a dokumentace provedené NPÚ ÚOP v Praze v roce 2018. Staletá Praha 35, 2019/2, 171–172.*

Obr. 8. Praha 14-Kyje, kostel sv. Bartoloměje. Pohled na kostel od severozápadu v průběhu opravy fasád věže (foto L. Bartoš, 2020).

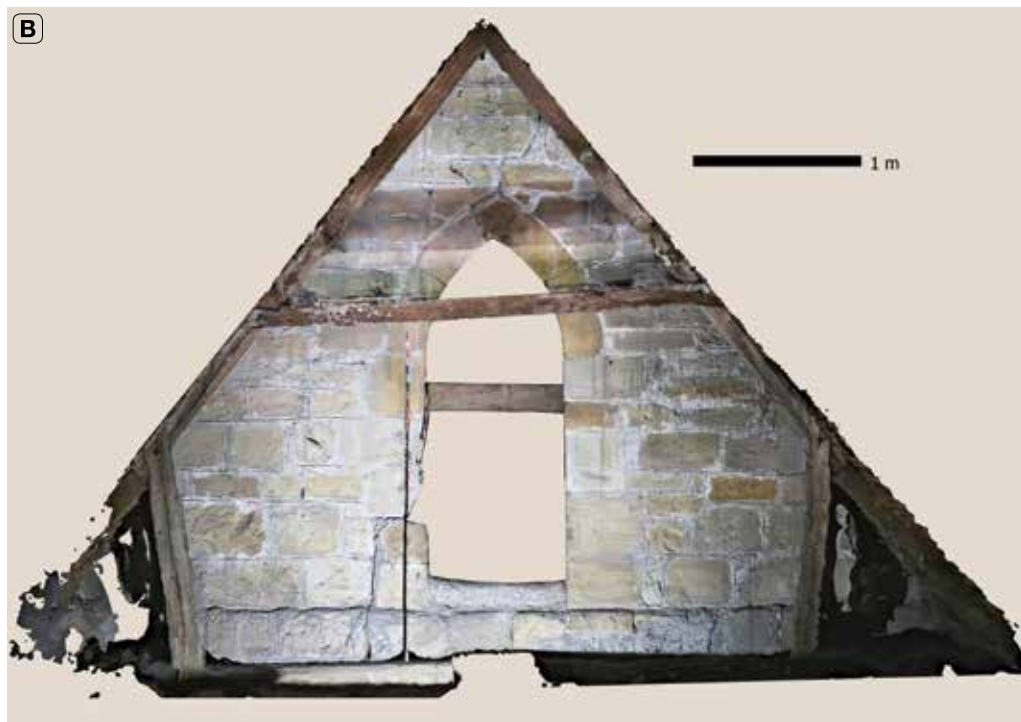
Obr. 9. Praha 14-Kyje, kostel sv. Bartoloměje. **A** – východní štít lodi od západu, místo nálezu zbytku desky šalování, datované po roce 1214, vyznačeno **zeleně**; **B** – východní štít lodi od východu, část nad presbytářem, vazba krovu presbytáře z doby kolem roku 1509 (prostorový model M. Semerád; úprava L. Bartoš, 2021).

Praha 14-Kyje, kostel sv. Bartoloměje, obnova fasád a dendrochronologické datování dřevěných prvků

Zpracovatel: Ing. arch. Ladislav Bartoš

V letech 2010–2020 probíhala po etapách restaurátorská oprava kamenných fasád kostela z 1. poloviny 13. století. Rychlou operativní dokumentací v závěru této obnovy v listopadu 2020 (obr. 8) byly zachyceny nálezné situace na jižní fasádě věže, částečně i kostelní lodi. Jižní fasáda věže obsahuje nad úrovní korunní římsy lodi zvláštní vyrovnávací odskok, který se směrem k západu vytrácí. Zřejmě šlo o vyrovnání nepravidelnosti zjištěné v průběhu stavby. V horní části jižní fasády lodi kostela bylo zjištěno, a v rámci možností dokumentováno, iluzivní kvádrování neznámého stáří. Na jižní fasádě věže byla bližší pozornost věnována zejména dochovanému ostění jednoho z oken, u kterého se dosud dochovaly opukové prvky ostění jako u jediného na celé věži i z exteriérové strany (u ostatních došlo ve 20. století k výměně za nové prvky). Původní povrchy kamenných kvádrů z pískovce i opuky bylo možné studovat v interiéru věže, včetně zřetelných stop kamenického opracování. V interiéru jsou jasně patrné stopy poškození povrchů požárem. Dendrochronologicky se podařilo datovat několik dřevěných prvků ve věži a v podkroví kostela, což pomohlo upřesnit poznání jeho stavebního vývoje. Na základě dendrochronologického

výzkumu je možné datovat některé významné etapy ze stavebních dějin kostela. Konstrukce krovu nad presbytářem byla zhotovena z jedlí pokácených v letech 1500–1502. Krov nad lodí byl zhotoven z jedlí a borovic pokácených v letech 1702–1703. Deska šalování záklenku průchodu ve štítě mezi krovem lodi a presbytářem byla zhotovena z jedle pokácené někdy po roce 1214. Dochovaná zhlaví vyřezaných stropních trámů ve věži byla zhotovena ze stromů pokácených v letech 1506–1509.² (obr. 9)

Praha 1-Staré Město, dům U Teplých čp. 506 a dům U Modrého Iva čp. 507, Havelská 13 a 11, průzkum v podloubí

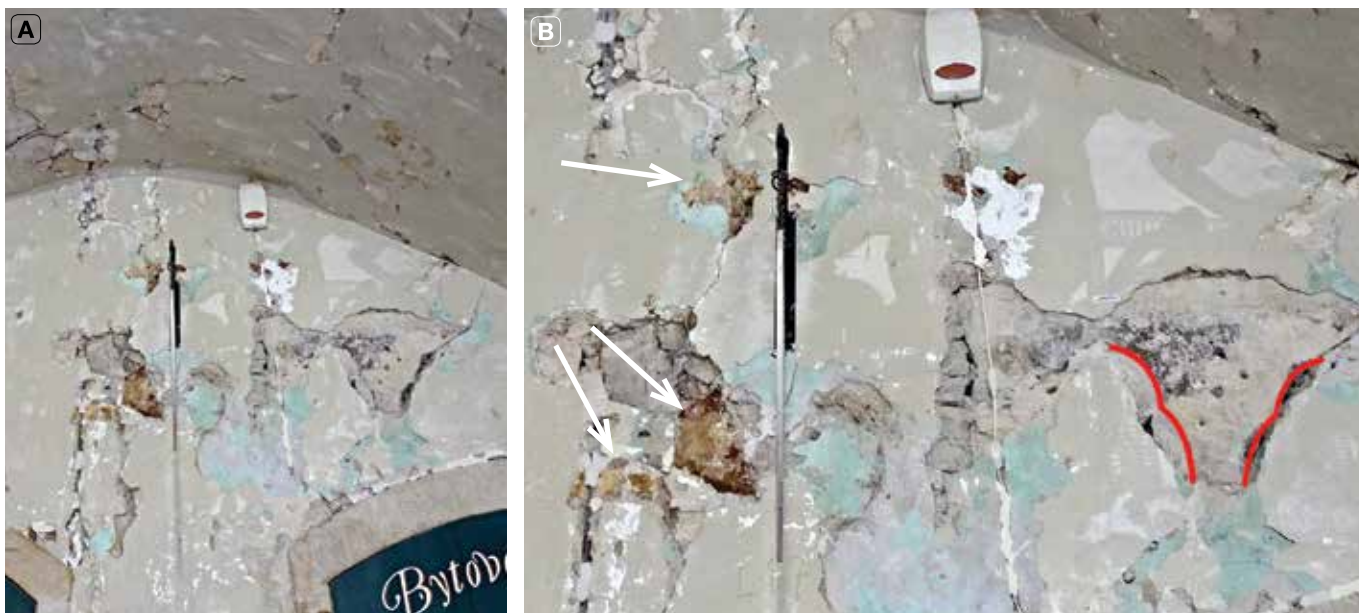
Zpracovatel: Mgr. Lenka Kovářová, doc. Ing. Michael Rykl, Ph.D.

V květnu 2020 vznikla příležitost pro operativní průzkum a dokumentaci v prostoru podloubí v Havelské ulici (obr. 10A, B). Celkem bylo prozkoumáno a zdokumentováno dvacet nálezových situací. Pozornost byla věnována vrstvám nátěrů a omítek a samozřejmě i architektonickým kamenným článkům a zdivu pod nimi. Průzkum loubí částečně doplnil představu o stavebně-historickém vývoji této části objektu. Podrobně byl představen M. Rykl na konferenci Svorník v roce 2021 v příspěvku, který bude publikován v příslušném sborníku.

Obr. 10. Praha 1-Staré Město, dům U Teplých čp. 506 a dům U Modrého Iva čp. 507, Havelská 13 a 11. **A** – přízemí uliční fasády od východu; **B** – podloubí domů od severovýchodu (foto L. Bartoš, 2020).

Nejvýraznějším nálezem v podloubí bylo středověké opukové ostění sruženého okna s vrcholy ve tvaru jeptišek a sousedící fragmenty středověkých nástěnných maleb (obr. 11A). Charakter struktury zdiva a omítkových vrstev dovolují hypotézu o existenci druhého sousedního sruženého okna, později odstraněného.

Obr. 11. Praha 1-Staré Město, čp. 507. **A** – jihovýchodní stěna domu s fragmentem nástěnné malby a okenního ostění; **B** – detail, červeně fragment sruženého okénka, šipkami gotická malba (foto L. Bartoš, 2020).

² Tomáš Kyncl: Výzkumná zpráva č. 049-21: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z kostela sv. Bartoloměje v Praze-Kyjích. 2021. Uloženo: NPÚ v Praze, dokumentační fondy.

Obr. 12. Praha 1-Staré Město, domy čp. 506 a 507, Havelská 13 a 11. **A** – pilíř loubí mezi čp. 506 a 507 od západu (foto M. Rykl, 2020); **B** – pilíř loubí mezi čp. 507 a 508 od severu (foto L. Kovářová, 2020).

Dalším zajímavým zjištěním vyplývajícím z průzkumu je také informace, že oblouk loubí části domu čp. 507 do náměstí je starší než stávající klenba v loubí, které bylo nejdříve plochostropé. Nález otisků po klenebním žebře dokládá, že tato klenba nebyla pozdní gotickou bezžebornou, jak se dosud předpokládalo (obr. 12A).

Průzkum odhalil i stavební vývoj pilíře (obr. 12B) mezi domem čp. 505 a částí domu čp. 506, který spočívá v postupném zesilování ze statických důvodů. Z obou stran sousední domy (čp. 508 a 505) měly vystavěno zděné podloubí dříve než dům čp. 507+506 (tehdy ještě jediný dům). Profilované pasy loubí do náměstí vykazují znaky pozdní gotiky, nicméně není jasné, zda jde ještě o projevy gotiky václavovské, nebo o běžnou produkci pohusitskou. Ačkoliv jsou pasy loubí na první pohled odlišné tvarem i velikostí, jsou dílem jediného kameníka a stejně staré. Peripetie s jejich vznikem a důkazy jejich společného původu jsou předmětem příspěvku ve sborníku *Svorník*.

Ladislav Bartoš, Lenka Kovářová, Kateřina Knotová, Anna Piskáčková, Michael Rykl

Seznam akcí OPD v roce 2020 (nálezové zprávy jsou uloženy v dokumentačních fondech Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Praze)

Praha 1-Hradčany, býv. čp. 132, U Bruských kasáren, fragmenty objektů v areálu býv. Bruských kasáren, bastion XIX, ppč. 698, 699/1, 703 (Kateřina Knotová)

Praha 1-Hradčany, čp. 174, Loretská 3, odvodňovací stoka ve dvoře (Kateřina Knotová)

Praha 1-Nové Město, čp. 1113, Truhlářská 8, jihovýchodní dvorní fasáda (Anna Piskáčková)

Praha 1-Staré Město, čp. 154, Karlova 17/Husova 16, fragmenty fasády a portálů v parteru (Kateřina Knotová)

Praha 1-Staré Město, čp. 234, klášter dominikánů, nálezové situace v severozápadní části areálu kláštera (Ladislav Bartoš)

Praha 1-Staré Město, Betlémská kaple, čp. 255, Betlémské nám. 4, sokl západní fasády (Anna Piskáčková)

Praha 2-Nové Město, klášter Na Slovanech (Emauzy), jižní zahrada, ppč. 1237/1, rub opěrné zdi (Kateřina Knotová)

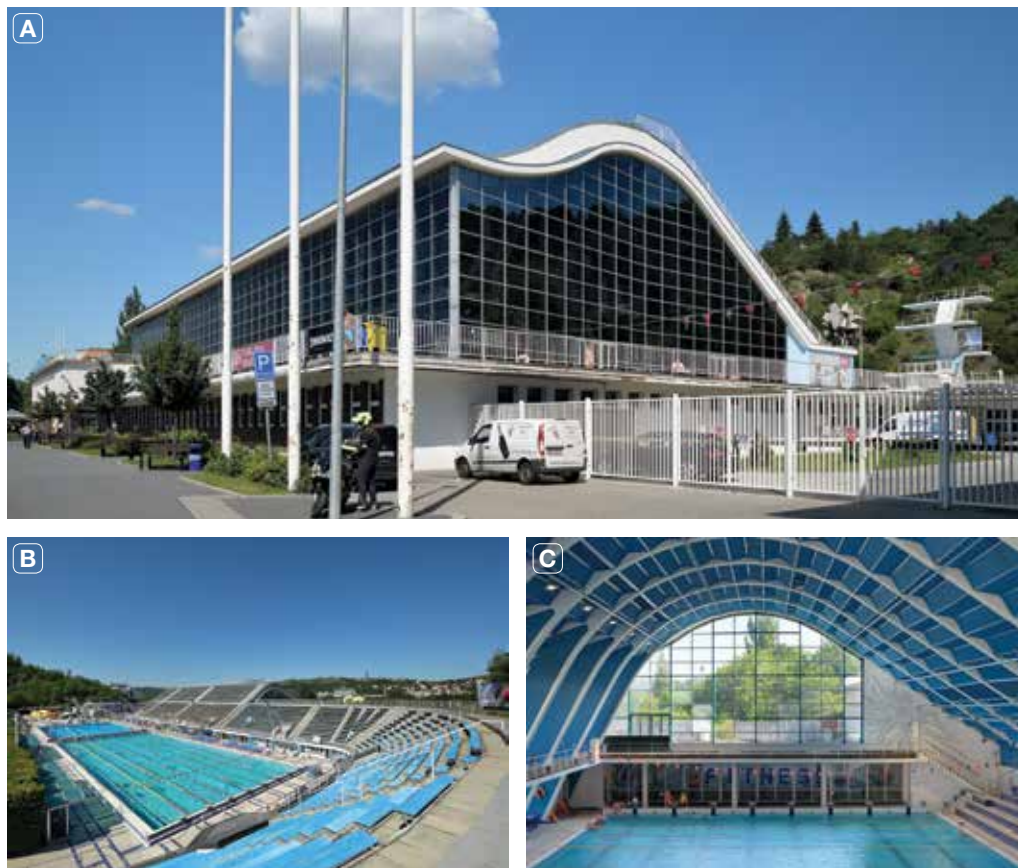
Praha 14-Kyje, kostel sv. Bartoloměje, obnova fasád a dendrochronologické datování dřevěných prvků (Ladislav Bartoš)

Praha 1-Staré Město, domy čp. 506 a 507, Havelská 13 a 11, průzkum v podloubí (Lenka Kovářová)

NOVĚ PROHLÁŠENÉ NEMOVITÉ KULTURNÍ PAMÁTKY NA ÚZEMÍ HL. M. PRAHY V ROCE 2020

Plavecký stadion v Podolí, čp. 43, Praha 4-Podolí, Podolská 74

Roku 1955 Národní výbor hl. m. Prahy (NVP), nyní Magistrát hl. m. Prahy, rozhodl o vybudování plaveckého centra v místě bývalého lomu s cementárnou, které svírá skalní masiv při Podolské ulici poblíž Vltavy. Návrhy předložili architekti Václav Kolátor, Jiří Kroha či Vilém Kvasnička. Ani jeden však nenašel řešení, jak umístit na prostorově omezenou parcelu tři bazény a krytou halu, což požadoval NVP. Z tohoto důvodu vzniklo kompromisní zadání, aby v Podolí byly realizovány jen dva venkovní bazény s tribunou. Do této situace vstoupil z vlastní iniciativy architekt Richard Ferdinand Podzemný s naprosto odlišným konceptem, který natolik zaujal, že byl přijat a realizován. Plavecký stadion olympijských parametrů byl postaven v letech 1959–1965. Ústředním motivem se stala monumentální hala odvážné konstrukce (statik Gustav Kuchař) ve tvaru vlny s vnitřním bazénem a tribunami na její střeše ke sledování závodního klání ve venkovních bazénech. Přes obslužný dvůr je objekt propojen se samostatnou budovou letních šaten s naopak přísnou pravoúhlou kompozicí. Směrem ke skalnímu masivu je na terase situován prostor s padesátimetrovým bazénem pro plavce, třiatřicetimetrovým pro vodní sporty (skokany a vodní pólo), skokanskými můstky a rekreační travnatou plochou s dětským brouzdalištěm.

Obr. 1. Praha 4-Podolí, čp. 43, Plavecký stadion v Podolí.
A – pohled od jihozápadu z Podolské ulice; **B** – pohled ze severní tribuny; **C** – interiér, pohled k severu (foto R. Polášek, 2019).

Předlohou se Podzemnému mohl stát helsinský plavecký stadion (arch. Jorma Järvi) postavený pro olympijské hry v roce 1940, které byly kvůli válce zrušeny a konaly se zde až roku 1952. Tento stadion má obdobnou tribunu, dvojici venkovních bazénů i přírodní rámeček. Jestli se Podzemnému stal přímou inspirací i olympijský fotbalový stadion Flaminio v Římě od Piera Luigi Nerviho z roku 1959, který též skrývá bazén pod tribunou obdobné konstrukce, nemůžeme doložit.

Původně byl podolský areál určen pouze pro trénink a závody profesionálních plavců, nakonec byl však záměr přehodnocen a náplň byla rozšířena i o rekreaci veřejnosti. Z tohoto důvodu došlo ke změně účelu některých prostor oproti původnímu záměru, zvětšit plochy čekáren a odpočíváren na potřebnou kapacitu však již možné nebylo.

Technickou pozoruhodností je od roku 1985 propojení stadionu s technologickým systémem blízkého areálu České televize na Kavčích horách. Stadion dodává studenou vodu pro ochlazení studií a vlažná voda se vrací zpět k částečnému ohřevu bazénové vody, což zlepšuje energetickou bilanci areálu.

Úpravami po roce 1990 prošly zejména povrchy a prosklený plášť, jinak je celek zachován včetně uměleckých děl. Vstupní portál zdobí reliéf *Plavce* od Miloslava Chlupáče, mozaiky nad vnitřním bazénem jsou provedeny podle návrhu Aloise Fišárka, autorem plastiky *Slunce* u venkovních bazénů je Vladimír Janoušek.

Ministerstvo kultury v souladu s názorem Národního památkového ústavu vyhodnotilo Plavecký stadion v Podolí jako mimořádně kvalitní architektonické dílo, které výtvarně i funkčně kultivuje prostor bývalého lomu a cementárny. Plavecký stadion představuje důležitý mezník stylového i technického vývoje československé architektury. Po období socialistického realismu 50. let navazuje na myšlenky meziválečného funkcionalismu, které obohacuje o velice působivé dynamické pojetí hmoty. Architekt Podzemný dokázal skloubit zadání s omezenými prostorovými možnostmi a zároveň stavbu kultivovaně začlenit do krajinného prostředí. Navzdory dílčím stavebním úpravám se jedná o celistvě dochovanou památku, navíc stále využívanou ke své původní funkci. Stadion patří k předním příkladům vyspělé sportovní architektury a představuje jednu z nejdůležitějších československých staveb 20. století vůbec.

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, podal návrh na prohlášení za kulturní památku v roce 2015. Plavecký stadion v Podolí byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 19. 11. 2020 (nabylo právní moci 10. 12. 2020) a zapsán do Ústředního seznamu kulturních památek (ÚSKP) pod rejstříkovým číslem (r. č.) 106560 (obr. 1).

Kočvarova vila, čp. 858, Praha 6-Střešovice, Střešovická 64, Na Průseku 2

Architektonicky výrazná funkcionalistická vila z roku 1936 stojí na nárožní parcele v západní části čtvrti Ořechovka, avšak již mimo hranici památkové zóny „Vilová kolonie Ořechovka“. Stavbu s výraznou expresivní siluetou projektoval pro ředitele Zemské banky JUDr. Rudolfa Kočvaru a jeho manželku Růženu architekt Karel Stráník (někdy je zmiňován i možný autorský podíl architekta Pavla Smetany).

Vila má celkem čtyři podlaží. Hlavní jižní průčelí směřuje do Střešovické ulice. V důsledku svažitosti terénu se dům při pohledu z ulice jeví jako jednopatrový s ustupující střešní nástavbou a terasou. Uliční přízemí se pak v zahradě stává prvním patrem. Kompozice objektu je přísně geometrická, aditivní. Základní horizontální hranolová hmota je asymetricky rozdělena převýšenou vertikálou schodišťové věžice s luxferovou výplní. Odlišné pojetí fasády i rozdílná výška obou částí naznačují rozvržení funkční dispozice domu. Reprezentativní, společenské i soukromé prosto-

ry se soustřeďují v západní části budovy. Společenský salon s jídelnou indikují převýšená francouzská okna, lemovaná širokou lizénou, která ze západní boční fasády přecházejí přes zaoblené nároží až na čelní fasádu. Výraznými prvky stavby jsou rozličně pojaté balkony, které se společně s terasami uplatňují na každém průčelí a otevírají tak pohledy na všechny světové strany. V západním průčelí do ulice Na Průseku je pultová střecha zakončena neobvyklým

A

Obr. 2. Praha 6-Střešovice, čp. 858, Kočvarova vila. A – pamětní deska na uličním průčelí (foto J. Baláček, 2016); B – pohled od jihovýchodu ze Střešovické ulice (foto J. Baláček, 2021).

B

stupňovitým štítem. Každé podlaží domu je řešeno jako samostatný byt. V interiérech vily je dochována řada původních prvků a detailů. Vilu obklopuje rozlehlá svažité zahrada. Výškově odlišné partie pozemku propojuje venkovní schodiště přiléhající k východnímu průčelí vily. Zahrada je vymezena oplocením se vstupní brankou a s vjezdem ze Střešovické ulice.

Autor vily Karel Stráník byl výrazným reprezentantem avantgardních architektů silně ovlivněných pracemi předního teoretika funkcionalismu Le Corbusiera. Ze Stráníkových pozoruhodných vilových staveb jsou již dříve zapsanými kulturními památkami např. nájemní vila čp. 282 v ulici Na Podkovce v Praze-Podolí, vila čp. 215 v Černošicích či vila čp. 177 v Sázavě (tj. později vila spisovatele Pavla Kohouta).

Od 60. let 20. století bydlel v Kočvarově vile v bytě v přízemí spisovatel, redaktor, překladatel, literární a divadelní kritik, signatář Charty 77 Zdeněk Urbánek. Za svou odvážnou pomoc perzekvovaným Židům během druhé světové války získal roku 1992 titul Spravedlivý mezi národy, v roce 1991 byl vyznamenán Řádem Tomáše Garrigua Masaryka III. třídy. Zdeněk Urbánek náležel k významným osobnostem nezávislého kulturního a intelektuálního života, patřil k blízkým přátelům Václava Havla. V Urbánkově bytě se konaly četné schůzky disentu, připravoval se zde text Charty 77 a právě odsud se 6. ledna 1977 vydali Václav Havel, Ludvík Vaculík a Pavel Landovský osobně doručit Prohlášení Charty 77 československému parlamentu, vládě a tiskové kanceláři. V roce 2012 byla za účasti zástupců Knihovny Václava Havla na čelní fasádu vedle vstupu osazena pamětní deska věnovaná připomínce Zdeňka Urbánka a počátku Charty 77.

Kočvarova vila je propracovaným příkladem pozdní fáze tzv. emocionálního funkcionalismu, stejně jako hodnotným dokladem vysokého standardu bydlení a úrovně meziválečné funkcionalistické architektury na území hlavního města Prahy. Historický význam vily je umocněn přímým vztahem k osobnosti Zdeňka Urbánka a ke zrodu Charty 77. V tomto ohledu vila představuje nejen architektonicky cennou stavbu, ale je i památkou spojenou s událostmi celospolečenského dosahu.

Areál Kočvarovy vily čp. 858 byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 10. 9. 2019 (nabylo právní mocí 28. 8. 2020) a zapsán do ÚSKP pod r. č. 106560 (obr. 2).

Planetárium, čp. 233, Praha 7-Bubeneč, na pozemku parc. č. 1832/2, Královská obora-Stromovka

Planetárium stojí na východním okraji Královské obory, dnešního parku Stromovka, na místě zbořeného statku rodiny Bukovských se stájemí vojenských koní a letními stájemí koní Sokola pražského. V těsné blízkosti se nachází areál Výstaviště, někdejší Park kultury a oddechu Julia Fučíka, jako jeho součást bylo také Planetárium budováno. Navrhl ho tým architekta Jaroslava Fragnera v roce 1953 ve

stylu socialistického realismu. Forma částečně vychází z funkce kupolovitěho promítacího sálu. Centrální stavba ve formě kruhového chrámu (tholos) má trojici pravidelně rozmístěných rizalitů. Původní návrh měl však bohaté klasicizující tvarosloví. Ve dvanácti nikách s šambránami měly být osazeny figurální sochy, sloupy obsahovaly patky i hlavice, stěny jemné rustiky, kladí

i rizality zdobily římsy. Před hlavním vchodem na piedestalu měla stát socha a na vrcholu kupole lucerna. V průběhu stavby však došlo k značnému zjednodušení výzdoby. Některé zdroje uvádějí, že se tak stalo kvůli nedostatku financí, významnou roli však jistě sehrál fakt, že v té době docházelo ke stylové proměně československé architektury, socialistický realismus se opouštěl ve prospěch moderní architektury. Klíčovou roli v tom sehrály pavilony na EXPO 58 v Bruselu (od trojice Cubr, Hrubý, Pokorný), přičemž jeden z pavilonů byl shodou okolností přemístěn do blízkosti Planetária, jehož stavba probíhala v letech 1957–1960.

Planetárium představuje specifický typologický druh kulturně vzdělávacího zařízení pro popularizaci astronomie. Označení *planetárium* se zrodil v Zeissových závodech v roce 1923 pro přístroj, který na kupoli představující hvězdnou oblohu promítá pohyblivé panorama vesmíru s hvězdami, planetami, Měsícem, Sluncem a dalšími tělesy. Planetária se pro svou působivost v 2. polovině 20. let rychle rozšířila nejprve po Německu a poté do celého světa.

Obr. 3. Praha 7-Bubeneč, čp. 233, Planetárium. Pohled od jihu na hlavní vstup (foto M. Kracík, 2021).

Památková hodnota Planetária spočívá v několika rovinách. Jedná se o kvalitní a dobře dochovanou architekturu konce 50. let 20. století ve stylu moderního klasicismu, kterou navrhl přední architekt své doby. Stylová proměna od projektu k realizaci dokumentuje vývoj československé architektury a její odklon od socialistického realismu. Stavba je svým způsobem i technickou památkou, která dokumentuje vývoj daného oboru. Pražské planetárium je největší realizací svého druhu v republice. Dále se jedná o konstrukční unikát statika Františka Baumelta, jenž navrhl kupoli tvořenou 216 segmentovými prefabrikáty pěti typů. V neposlední řadě stavba vhodně doplňuje Královskou oboru, neboť klasicizující kruhový pavilon představuje typický prvek anglických parků.

Budova Planetária čp. 233 byla prohlášena za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 2. 12. 2020 (nabylo právní moci 19. 12. 2020). V ÚSKP je Planetárium evidováno v rámci areálu Královské obory–Stromovky r. č. 40595/1-1560 (obr. 3).

Komín bývalé továrny bratří Perutzů, Praha 8-Libeň, na pozemku parc. č. 3648/1

Továrna bratří Perutzů byla postavena v roce 1875 a stala se jedním z největších průmyslových podniků na území Libně. Jednalo se o tkalcovnu, přádelnu a barvírnu bavlny. Roku 1927 postihl továrnu rozsáhlý požár, po kterém byla výroba obnovena jen částečně. V roce 1928 odkoupila část pozemků pražská obec pro stavbu příjezdové silnice k budovanému Libeňskému mostu. Další část areálu zakoupila roku 1927 firma Horák & Hlava, která zde postavila servisní dílnu – halu s obloukovou střechou (hala byla v roce 2013 prohlášena kulturní památkou r.č. ÚSKP 105156). Po válce sloužil celý areál pro opravy automobilů ČKD. V posledních letech došlo k demolicí všech zbylých budov někdejšího rozlehlého průmyslového komplexu kromě haly firmy Horák & Hlava a kromě komína. V současné době zde vzniká rozsáhlý soubor administrativních a obytných budov. Ke komínu přiléhala kotelná, zbořená mezi lety 2010–2012.

Dnes solitérní komín se nachází severně od silničního náspu Libeňského mostu na travnaté ploše před novostavbou čp. 2497. Komín má tradiční cihelnou konstrukci na půdorysu osmiúhelníku s vysokým soklem. Dodatečně navýšení oktogonálního kónického dřívku přibližně o jednu čtvrtinu výšky se odlišuje použitím kruhové cihelné konstrukce. Komín o celkové výšce 57 metrů je opatřen

ocelovými skružemi a dvojicí žebříků. Oktogonální podstavec má boční stěny členěny obdélnými poli s patrným zazděným kouřovodem, římsa je zdobena dekorativním cihelným ornamentem.

Dochovaný komín je symbolickým odkazem na industriální minulost Libně a zároveň kvalitním příkladem technologie stavby komínových těles poslední třetiny 19. století, kdy i takovéto užité stavby nepostrádaly výtvarné prvky, neboť jako výšková dominanta to-

Obr. 4. Praha 8-Libeň, parc. č. 3648/1, komín bývalé továrny bratří Perutzů. **A** – pohled na komín od severu (foto M. Kracík, 2016); **B** – detail dekorativně skládaného cihelného zdiva polygonálního podstavce (foto J. Baláček, 2021).

várny reprezentovaly zdatnost a kulturu firmy. Libeň v té době prošla bouřlivým průmyslovým rozvojem, který v podstatě trval až do konce 20. století a Libeň vtiskl charakteristický ráz průmyslové čtvrti, rozvíjející se podél vltavských břehů. Přelom 20. a 21. století přinesl radikální změny, průmyslové závody v této oblasti postupně zanikly a jejich místo zaujala bytová výstavba a kancelářské budovy. Společně s již dříve prohlášenou halou firmy Horák & Hlava zůstává komín jediným pozůstatkem někdejšího rozsáhlého průmyslového areálu. Tato dvojice památek se začlenila do vznikající moderní zástavby jako součást městského prostoru i jako paměť místa zasazená do nového urbanistického kontextu.

Komín bývalé továrny bratří Perutzů byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 30. 12. 2019 (nabylo právní moci 18. 1. 2020) a zapsán do ÚSKP pod r. č. 106468 (obr. 4).

Továrna KOH-I-NOOR, čp. 629, Praha 10-Vršovice, Kavkazská 4, Vršovická 53

Někdejší areál firmy Waldes & spol. na výrobu mechanických šatních spínadel (patentek) značky Koh-i-noor stojí jihovýchodně při náměstí Svatopluka Čecha ve Vršovicích mezi ulicemi Vršovickou, Moskevskou, Kavkazskou a Altajskou. Areál tvoří řada různorodých objektů, z nichž byly k památkové ochraně vybrány jen dva a část oplocení. V severní části v Kavkazské ulici stojí třípatrová budova (čp. 629) sloužící původně jako skladiště a balírny, kterou navrhl architekt Ladislav Skřivánek ve střídém novoklasicistním stylu (1912–1917). Symetricky řešenou stavbu uprostřed dělí plochý rizalit se vstupy do budovy a trojúhelným štítem. Horizontálními pásy členěná fasáda vrcholí mansardovou střechou s vikýři. Na nároží Vršovické a Altajské ulice stojí šestipodlažní rozsáhlá výrobní budova (bez čp.) z let 1920–1921 od inženýra Jindřicha Pollerta. Podobně jako zmíněnou Skřivánkovu stavbu ji tvoří železobetonový skelet, ale fasáda má o poznání modernější výraz. Hlavní průčelí s výrazným mansardovým patrem je ve střední části a při nárožích členěno mělkými rizality. Střední rizalit je završen zalomeným štítem. Původní administrativní budova továrny z roku 1909 stojí na nároží Moskevské a Vršovické ulice, ta však získala v letech 1940–1942 necitlivou nástavbu, která setřela její někdejší secesní architekturu. Ani další výrobní haly se nedochovaly v původním stavu, a proto byl z nejstarší fáze podniku v této západní části areálu pro památkovou ochranu vybrán jen úsek oplocení při Vršovické ulici.

Úspěšný podnik Waldes & spol., později zvaný Koh-i-noor, založil v roce 1902 Jindřich Waldes ve spolupráci s mechanikem Hynkem Pucem. Roku 1907 byla výroba přestěhována do Vršovic. Firma se rychle rozrůstala a provozovala mnoho poboček i v zahraničí. Továrník Jindřich Waldes byl nejen vynikajícím podnikatelem, ale významně se zapsal i do dějin české kultury a výtvarného umění jako štědrý mecenáš a sběratel umění. Založil také známé Waldesovo muzeum spínadel a knoflíků. Mj. podporoval své přátele malíře Františka Kupku či Vojtěcha Preissiga. Oba umělci rovněž spolupracovali na výsledné podobě známého firemního loga.

Prohlášený soubor dvou budov a oplocení představuje architektonicky nejhodnotnější a nejzachovanější jádro původního areálu. Mírou dochovanosti a svým slohovým pojetím dokládá nejen podobu industriální architektury prvních desetiletí 20. století, ale zejména cennou historickou etapu vývoje urbanismu Vršovic (roku 1902 povýšených na město) i dynamický rozvoj světově proslulého vršovického průmyslového závodu.

Soubor továrny Koh-i-noor byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 6. 2. 2019 (nabylo právní moci 2. 1. 2020) a zapsán do ÚSKP pod r. č. 10645 (obr. 5).

Obr. 5. Praha 10-Vršovice, při čp. 629, Továrna KOH-I-NOOR. **A** – výrobní budova (1920–1921), pohled od jihozápadu z Vršovické ulice; **B** – budova původních skladišť a balíren (1912–1917), pohled od severozápadu z Kavkazské ulice (foto M. Kracík, 2020).

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE**Plavecký stadion v Podolí, čp. 43, Podolí**

Jaroslav PAROUBEK: K realizaci plaveckého stadiónu. *Architektura ČSSR* 25, 1966/2, 103–105.

Richard F. PODZEMNÝ: Plavecký stadión v Praze-Podolí. *Architektura ČSSR* 25, 1966/2, 99–102.

Barbora ŘEPKOVÁ: Sen o stadionu : Dlouhá cesta ke stavbě plaveckého stadionu v Praze-Podolí – The Stadium Dream : The long journey to the building of the Swimming Stadium in Prague-Podolí. Umění 67, 2019/1–2, 81–90.

Markéta SVOBODOVÁ: Plavecký stadion v Praze. In: Napřed! : Česká sportovní architektura 1567–2012. R. Švácha (ed.), Praha 2012, 208–211.

František TRONÍČEK: Plavecký stadión v Podolí. Architektura ČSR 19, 1960/8, 549–554.

Kočvarova vila, čp. 858, Střešovice

Petr BLÁŽEK / Radek SCHOVÁNEK: Prvních 100 dnů Charty 77 : Průvodce historickými událostmi. Praha 2018, 106–111.

Jiří HILMERA: heslo Čp. 858/XVIII. In: Dalibor Prix et. al., Umělecké památky Prahy : Velká Praha (M–Ž). Díl 1 (Malešice–Újezd u Průhonice). Praha 2017, 685.

Patrik LIBAL: Žák a mistr : Architekt Karel Stránil jako učedník a prostředník Le Corbusiera – A disciple and a master : The architect Karl Stránil as an apprentice and a mediator of Le Corbusier. Časopis Společnosti přátel starožitností 120, 2012/2, 119–124 (zvláště s. 121).

Zdeněk LUKEŠ / Pavel HROCH: Praha moderní II : Velký průvodce po architektuře 1900–1950 : Levý břeh Vltavy. Praha 2013, 169.

Zdeněk LUKEŠ: Praha Václava Havla : Průvodce po stavbách spojených s životem dramatika, disidenta a prezidenta. Praha 2016, 80–81.

Planetárium, čp. 233, Bubeneč

sine (pracovní kolektiv VÚVA, oddělení architektury): Projekt planetaria v parku Julia Fučíka v Praze. Architektonická práce 2, 1954/17–18, 119, 121, 124–126.

Benjamin FRAGNER ET AL.: Jaroslav Fragner : Náčrty a plány. Praha 1999, 146.

Pavel HALÍK: Planetárium. In: Slavné stavby Prahy 7. P. Krajčí (ed.), Praha 2011, 213–214.

Rostislav RAJCHL: Pražské Planetárium otevřeno. Říše hvězd 42, 1961/1, 1–4.

Oldřich STARÝ: K letošním výstavám architektury v Praze. Architektura ČSR 13, 1954/6, 131–143.

Komín bývalé továrny bratří Perutzů, parc. č. 3648/1, Libeň

Kateřina BEČKOVÁ: Zmizelá Praha : Továrny a tovární haly 1 : Vysočany, Libeň, Karlín. Praha–Litomyšl 2011, 130–131.

Lukáš BERAN: Bratři Perutzové, přádelna a tkalcovna bavlny. In: Industriální topografie, <<http://www.industrialnitopografie.cz/karta.php?zaznam=V010649>> [vid. 2021-11-30].

Ladislav HEJTMÁNEK: Libeň : Historický nástin : Kronika Obce Libeňské. Praha 1896, 241.

Josef TOMĚŠ: Libeňskou minulostí. Praha 2001, 32.

Továrna KOH-I-NOOR, čp. 629, Vršovice

Kateřina BEČKOVÁ: Zmizelá Praha : Továrny a tovární haly 3 : Žižkov, Vinohrady, Nusle, Modřany a další části jihovýchodu města. Praha–Litomyšl 2014, 88–89.

Lukáš BERAN / Vladislava VALCHÁŘOVÁ (eds): Pražský industriál : Technické stavby a průmyslová architektura Prahy. Praha 2007, 138.

Lukáš BERAN: heslo Čp. 478/XIII a 629/XIII. In: Dalibor Prix et al., Umělecké památky Prahy : Velká Praha (M–Ž). Díl 2 (Velešlavín–Žižkov). Praha 2017, 1129–1130.

Jan Jakub OUTRATA: Továrna Koh-i-noor (původně Waldes). In: Slavné stavby Prahy 10. P. Krajčí (ed.), Praha 2009, 48–49.

Jan Baláček, Matyáš Kracík